

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОШИРЕННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ

LEGAL ASPECTS OF CIVIL LIABILITY FOR DISSEMINATION OF FALSE INFORMATION IN A SOCIAL NETWORK

Тимошенко Д.В., к.ю.н.,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-науковий інститут № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті розглядаються правові аспекти цивільної відповідальності за поширення недостовірної інформації в соціальних мережах, що стало актуальним у контексті стрімкого розвитку цифрових технологій. Визначено найбільш поширені ризики та загрози соціальних мереж, що здатні заподіяти шкоди особистим немайновим правам фізичних осіб. Акцентовано увагу на важливості забезпечення прав фізичних осіб на об'єктивну та достовірну інформацію, оскільки соціальні мережі стали невід'ємною частиною повсякденного життя. Проведено аналіз суб'єктивного складу досліджуваних правовідносин. Зауважено на сформованих підходах судової практики з цього питання, та виявлено проблемні моменти. Відзначено проблемні аспекти щодо необхідності дотримання балансу між правом на свободу слова та правом на захист честі й гідності особи. Акцентовано на необхідності встановлення певних фактів з метою доведення поширення недостовірної інформації в соціальній мережі. Аналізується судова практика, де враховується характер інформації, що оспорується, та визначається, чи є вона фактичним твердженням чи оціночним судженням. Зазначено, що оціночні судження не підлягають спростуванню і не можуть бути доведені, оскільки вони є вираженням суб'єктивних думок особи про поведінку певної особи. Водночас фактичні твердження можуть та мають бути перевірені в судовому порядку. Розглянуто труднощі, пов'язані з доказуванням складу правопорушення, зокрема в контексті анонімності в мережі Інтернет та швидкого видалення інформації. Висвітлюються правові механізми, що існують для захисту прав осіб, які постраждали від поширення недостовірної інформації, а також необхідність вдосконалення законодавства в цій сфері. У статті підкреслюється те, що правове регулювання використання соціальних мереж в Україні лише починає формуватися, і важливо, щоб воно відповідало викликам сучасного цифрового простору. Висновки статті містять рекомендації щодо покращення правового захисту у сфері інформації, зокрема в контексті активізації судової практики та розробки нових нормативно-правових актів.

Ключові слова: інформація, недостовірна інформація, соціальні мережі, поширення, право на свободу, веб-сайт, позивач, відповідач, моральна шкода, особа.

The article examines the legal aspects of civil liability for dissemination of false information on social media, which has become relevant in the context of rapid development of digital technologies. The author identifies the most common risks and threats of social media that may harm the personal non-property rights of individuals. The author emphasizes the importance of ensuring the rights of individuals to objective and reliable information, since social media have become an integral part of everyday life. The author analyzes the subjective composition of the legal relations under study. The author emphasizes the established approaches of judicial practice on this issue and identifies problematic aspects. The author emphasizes the problematic aspects of the need to maintain a balance between the right to freedom of speech and the right to protection of honor and dignity of a person. The author emphasizes the need to establish certain facts in order to prove the dissemination of false information on a social network. The author analyzes the case law, which takes into account the nature of the disputed information and determines whether it is a factual statement or a value judgment. It is noted that value judgments are not subject to refutation and cannot be proved, since they are an expression of a person's subjective opinions about the behavior of a particular person. At the same time, factual statements can and should be verified in court. The author discusses the difficulties associated with proving the elements of an offense, in particular in the context of anonymity on the Internet and rapid deletion of information. The author highlights the legal mechanisms that exist to protect the rights of persons affected by the dissemination of false information, as well as the need to improve legislation in this area. The article emphasizes that legal regulation of social media use in Ukraine is only beginning to take shape, and it is important that it meets the challenges of the modern digital space. The article concludes with recommendations for improving legal protection in the field of information, in particular in the context of intensifying judicial practice and developing new regulations.

Key words: information, false information, social networks, dissemination, right to freedom, website, plaintiff, defendant, non-pecuniary damage, person.

Постановка проблеми. Онлайн-спілкування є невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Більшість українців починає свій день із перевірки стрічок новин у популярних соціальних мережах (Facebook, Instagram, YouTube) обміну миттєвими повідомленнями в месенджерах (Telegram, Messenger, WhatsApp), паралельно насолоджуючись ранковою кавою. Соціальні мережі глибоко інтегрувалися в наше суспільне життя, докорінно змінивши способи комунікації та поширення інформації в суспільстві. Саме тому метою формування безпечного та надійного інформаційного простору, має бути забезпечення прав громадян на об'єктивну, достовірну, безпечну інформацію та створення умов для задоволення їх потреб у постійному розвитку, отриманні якісних та достовірних відомостей, нових компетенцій, розширенні кругозору.

Однак, не завжди в соцмережі ми здатні розрізнити шквал правдивої та хибної інформації, новин, зображень, відео тощо. При цьому розвиток цифрових технологій не завжди супроводжується актуальним правовим регулюванням, а недостатня ефективність законодавства

у цій сфері може негативно вплинути на дотримання прав людини. Серед найбільш поширених ризиків та загроз соціальних мереж, варто виділити порушення прав на недоторканність приватного життя, на захист персональних даних, поширення недостовірної інформації, психологічні загрози (тролінг, булінг, кібермобінг), порушення у сфері права інтелектуальної власності, тощо.

Ці ризики актуалізують потребу в нових наукових дослідженнях та розробці ефективної системи правового регулювання соціальних мереж з урахуванням стрімкого розвитку цифрового простору. З цього випливає, що дослідження цивільно-правової відповідальності за поширення недостовірної інформації є актуальним і має велику практичну значущість.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз правових аспектів цивільної відповідальності за поширення недостовірної інформації в соціальних мережах, а також визначення основних проблем і викликів, пов'язаних із захистом прав фізичних осіб на об'єктивну та достовірну інформацію в умовах цифрового середовища. Для досягнення поставленої мети в роботі очікується вирішення

таких **завдань**: дослідити правові аспекти цивільної відповідальності за поширення недостовірної інформації в соціальних мережах, зокрема визначити баланс між свободою слова та захистом гідності особи, а також проаналізувати судову практику щодо визнання інформації недостовірною.

Основний матеріал дослідження. Соціальні мережі мають багато позитивних рис, які роблять їх важливими в сучасному житті. Вони дозволяють особам легко спілкуватися один з одним, навіть якщо вони знаходяться на великій відстані, надають доступ до великої кількості освітніх ресурсів, також дозволяють швидко дізнатися про події у світі та бути в курсі останніх новин тощо. Проте суспільство стикнулось зі зворотною стороною їх існування з безліччю негативних аспектів, у тому числі пов'язаних із поширенням недостовірної інформації, витоком персональних даних тощо. Наразі ми спостерігаємо стрімке зростання як кількості порушень особистих немайнових прав людини, так і рівня їхнього негативного впливу на державу та суспільство.

Складність правового регулювання відносин в соціальних мережах полягає ще й в тому, що іноді особи не мають жодного уявлення з ким вони спілкуються і чи дійсно співрозмовник є реальною особою. Уявімо собі, у вас склалось віртуальне знайомство, яке можливо перейшло в більш тісний зв'язок (дружбу), з певною особою, якій ви необачно довірилися та повідомили певну інформацію про себе. Через деякий час в мережі випадково чи ні ви натрапили на інформацію, що не тільки не відповідає дійсності але і ганьбить вашу честь та гідність. І тут виникає питання. Як встановити особу, що порушила особисті немайнові права людини, і до якого суду ми маємо звернутись за захистом своїх прав? Враховуючи те, що особа, яка поширила інформацію є невідомою та територія скоєння правопорушення є визначеною. Де більшість таких осіб є віртуальними особистостями з певним потоком інформації про суб'єкта, «фікція».

Неправдива (недостовірна) інформація може існувати в різних форматах, чи то неправдивий або оманливий контент, який поширюється з наміром ввести в оману або отримати політичну чи економічну вигоду, і який може завдати суспільної шкоди – пост у соціальній мережі (пропаганда, містифікації, фішинг), чи мультимедійний лонг-рід, чи неправдивий або оманливий контент, який поширюється без зловмисного наміру, хоча його наслідки також є шкідливими (чутки, образи та жарти). Однак найбільш руйнівним потенціалом володіють дипфейки (deepfakes), що не просто створюють конкуренцію об'єктивному висвітленню подій, а претендують на підміну реальності. Сьогодні дипфейк дає змогу створювати аудіо- або відеоматеріали з використанням голосу та (або) зображення іншої людини. Використання цієї технології доступне будь-якому власнику смартфона, який за допомогою кількох додатків FaceApp, ReFaceApp, FaceMagic тощо) може створити дипфейк за короткий проміжок часу.

Технологія дипфейку може бути використана будь-де в процесі політичної боротьби з метою дискредитації окремих осіб, при формування хибного уявлення у громадськості стосовно конкретних подій чи процесів, в підготовці доказів у судовій справі тощо. Чим завжди буде порушувати право на свободу слова і самовираження, на приватне життя, доступ до інформації тощо.

Саме ці питання та інші ми і спробуємо дослідити. Почнемо, з того, що інформація – це конструкт реальності й одна із соціальних цінностей, тому неправдиві відомості, що не відповідають дійсності, створюють умови для хибного сприйняття реальності у особи. Відповідальність за поширення недостовірної інформації в соцмережі може ускладнитись тим, що специфіка Інтернету має особливості, пов'язані з самим ресурсом, у якому відбувається поширення інформації. Сучасні технології є такими, що

інформація поширюється тут стрімкіше, вона передається різними способами в різних формах, обсягах, незалежно від відстані і державних кордонів, стаючи доступною величезній кількості людей за лічені хвилини. З одного боку, таке поширення інформації – це реалізація свободи слова, права на розповсюдження, передачу та отримання інформації. З протилежного, містить масу негативних моментів – маніпуляції, збір персональних даних, поширення недостовірних (неправдивих) відомостей, що можуть створювати величезні ризики та небезпеки для прав людини. На жаль, держава і суспільство виявилися не готовими до стрімкого розвитку глобальної мережі – відстає як правова наука, так і законодавство в цій сфері. Правові механізми захисту існують, але їх не можна назвати ефективними та досконалими – чимало дій з поширення відомостей, що ганьблять честь і гідність у мережі, залишаються безкарними.

В цілому в ЄС, та в Україні було розроблено основні нормативно-правові акти стосовно запобігання поширенню недостовірної інформації, а також захисту мережі Інтернет від незаконного та шкідливого вмісту та боротьби з кібертерористами, тощо. Майже кожна країна прагне забезпечити для власних громадян більш безпечний цифровий простір через чітке визначення зобов'язань для Інтернет-посередників, особливо онлайн-платформ. Навіть за таких умов, сучасне законодавство все ще відстає від цифрових правовідносин. Що є природним. Адже цифрові технології розвиваються швидше ніж змінюється законодавство. Загалом, то майже кожна країна активно працює над нормативною базою, щоб краще регулювати ці питання та захищати громадян від недостовірної інформації, дипфейків та інших кіберзагроз.

Конституція України в ст. 32 кожному гарантує право на судовий захист від недостовірної інформації про себе та родину, вимагати спростування та вилучення такої інформації, на відшкодування шкоди, завданої збиранням та поширенням недостовірних даних. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (ч. 1, 2 ст. 34); жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Цензура заборонена (ч. 2, 3 ст. 15) [1]. Основною проблемою при визнанні інформації недостовірною та її спростування в суді є дотримання розумного балансу між правом на свободу думки та слова й правом кожного вимагати поваги до його гідності та честі [2].

Відповідно до ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і Першого протоколу та Протоколів № 2, 4, 7, 11 до Конвенції, кожен має право на вираження свободи слова [3], що ЄС визнається значною цінністю та грає значну роль у демократичному суспільстві. Тобто, гарантується свобода кожному у дотриманні своїх поглядів, одержані і поширені інформації та ідей без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Водночас, свобода слова стосується також і відомостей, що викликають образи, обурення або неспокій а не лише інформації, які отримані належним чином або розглядаються як необразливі чи незначні.

Разом з тим, що особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд (ст. 12 ЦК України), однак має здійснювати їх у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства та зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб (ст. 13 ЦК України). У демократичному суспільстві свободи обмежуються нормою права, якщо це необхідно для захисту національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я, моралі, прав інших осіб або авторитету правосуддя.

Отже, кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (ст. 302 ЦК

України) [4]. Схоже твердження міститься і в ст. 5 ЗУ «Про інформацію», де право на інформацію передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів [5]. Водночас, поширення такої інформації має відбуватись із дотриманням законодавства про її достовірність. Тобто кореспондуючим обов'язком праву на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань є обов'язок не поширювати недостовірну інформацію про інших осіб, факти, події.

При поширенні недостовірної інформації, особа права якої були порушені таким поширенням, має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу (ч. 1 та 2 ст. 16 ЦК України) [4]. Наслідки поширення недостовірної інформації в соціальних мережах можуть набувати різних форм: у вигляді відмови від укладеного договору; відмови від продажу товарів, робіт і послуг; у вигляді публічного осуду (бойкотування, цькування, тролінгу, масового обурення в соціальних мережах). Слід зазначити, все це не проходить без наслідків для особи, щодо якої вона поширюється. Звичайно, що поширення недостовірної інформації має цивільно-правові наслідки майнового характеру. Так, поширення недостовірної інформації в соціальних мережах може не лише призвести до закінчення професійної діяльності, а й до необхідності нести додаткові витрати, реальної шкоди та (або) упущеної вигоди. Крім того, поширення недостовірної інформації може бути неспівмірним або необґрунтованим, та може призвести до моральних страждань, моральної шкоди. Враховуючи наслідки поширення такої інформації, особа обирає самостійно способи захисту порушеного права, ґрунтуючись на ст. 16 ЦК України та інших нормах права (ст. 276, 277 ЦК України) [4].

Враховуючи положення ч. 4 ст. 32 Конституції України, ст. 16, 277, 278 ЦК України [4] та п. 6 Постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» (далі – Постанова Пленуму ВСУ) [6], до способів захисту у разі порушення прав фізичної особи шляхом поширення недостовірної інформації відносяться: спростування недостовірної інформації (ч. 1 ст. 277 ЦК України); право на відповідь (ч. 1 ст. 277 ЦК України) [4], ст. 65 ЗУ «Про телебачення і радіомовлення» [7], ст. 37 ЗУ «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [8]; встановлення факту недостовірності цієї інформації та її спростування (ч. 4 ст. 277 ЦК України); відкликання документу у якому була поширена недостовірна інформація; заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (ст. 278 ЦК [4]); відшкодування майнової шкоди; компенсація моральної (немайнової) шкоди.

У спорах про поширення недостовірної інформації в соціальних мережах і загалом в мережі Інтернет, найскладнішим є проблема доказування складу правопорушення. Вона включає в себе дві складові: по-перше, правові підстави, порядок збирання та забезпечення доказів; по-друге, допустимість таких доказів з точки зору процесуального права. Звісно, що обсяг нашої роботи не дозволяє ретельно дослідити всі проблемні моменти, тому зупинимось на декількох.

Однією з таких проблем є питання про визначення належного відповідача, якого можна притягнути до відповідальності за публікацію недостовірних відомостей. Законодавець та судова практика виходять з того, що відповідачем є особа, яка поширила таку інформацію (ст. 277 ЦК України [4] та п. 9, 12 Постанова Пленуму ВСУ [6]). А саме, належним відповідачем у разі поширення оспорюваної інформації в мережі Інтернет є фізична або юридична особа, яка поширила недостовірну інформа-

цію, а також автор відповідного інформаційного матеріалу та власник веб-сайту, особи яких позивач повинен установити та зазначити в позовній заяві [6; 9]. Тобто, позивач повинен довести факт поширення інформації саме відповідачем [10], певною особою або вказати про неможливість її встановлення та надати відомості про власника веб-сайту, на якому розміщено зазначений інформаційний матеріал.

Дані про власника веб-сайту можуть бути витребувані відповідно до положень ЦПК України в адміністратора системи реєстрації та обліку доменних назв та адреси українського сегмента мережі Інтернет (ч. 3 п. 12 Постанова Пленуму ВСУ) [6]. У протилежному випадку суд повинен відмовити у відкритті провадження, посилаючись на те, що заявником не було реалізовано право на отримання інформації щодо встановлення належного відповідача в судовому порядку [11; 12], та наголошує на важливості подання до суду довідки від Консорціуму «Українського центру підтримки номерів і адрес» з відомостями про власника веб-сайту (або про неможливість його встановлення) чи надання до суду обґрунтованої заяви про неможливість отримання цієї довідки [13]. Саме така довідка або довідка від дочірнього підприємства Консорціуму «Центра компетенції адресного простору мережі Інтернет» про власника веб-сайту або інформацію про його встановлення є належним та допустимим доказом [14; 15; 16]. У судовій практиці часто наголошується на необхідності такої довідки, оскільки скріншоти у соціальній мережі Facebook самі по собі не свідчать про те, що Facebook-акаунт був створений саме відповідачем, та про факт, що саме відповідач, під цим Facebook-акаунтом поширив оспорену інформацію [9; 17]. Така правова позиція знайшла своє відображення і в інших судових рішеннях. Якщо особа, як автор контенту оспорується, суди часто доходять висновку, що, оскільки зареєструватися у соціальній мережі може будь-хто під будь-яким іменем, достовірно з'ясувати належність сторінки конкретній особі неможливо. Тому скріншоти із зображенням змісту веб-сторінок є неналежним доказом. Особа, права якої були порушені поширенням недостовірної інформації має довести факт приналежності акаунту, чи веб-сторінки відповідачу і, у тому числі шляхом звернення до компетентної установи.

Якщо неможливо встановити фізичну або юридичну особу, яка поширила недостовірну інформацію, а також автора відповідного інформаційного контенту та його особу та/чи місце його проживання (місцезнаходження), особою, що має нести відповідальність є власник веб-сайту, на якому розміщено зазначений інформаційний матеріал. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», власник веб-сайту – особа, яка є володільцем облікового запису та встановлює порядок і умови використання веб-сайту. За відсутності доказів іншого, власником веб-сайту вважається реєстрант відповідного доменного імені, за яким здійснюється доступ до веб-сайту, та/або отримувач послуг хостингу [18]. Власники веб-сайтів та постачальники послуг хостингу повинні розміщувати у вільному доступі на власних веб-сайтах та (або) в публічних базах даних записів про доменні імена (WHOIS) достовірну інформацію про себе [10; 15; 16]. Така позиція суду є виправданою, оскільки ці особи мають можливість контролювати інформацію, що надходить на сайт, і видаляти відомості, що ганьблять і не відповідають дійсності, а також образливі та наклепницькі. В протилежному випадку виникає реальна загроза порушення конституційних прав громадян та юридичних осіб.

Інформація про таку особу може бути отримана через звернення до адміністратора системи реєстрації та обліку доменних імен та адрес українського сегмента мережі Інтернет. Проте, зауважимо, що отримання такої інформації має певні обмеження. Вона може бути витребувана виключно в межах судового провадження або при поданні

клопотання про забезпечення доказів. Це створює значні перешкоди для оперативного визначення учасників потенційного судового процесу. Така процедура має як позитивні, так і негативні аспекти. З одного боку, вона захищає приватність власників веб-сайтів від необгрунтованих запитів. Натомість, може суттєво затягнути та ускладнити процес підготовки до судового розгляду для позивачів, які мають обгрунтовані претензії.

Більше того, ця ситуація може призвести до затримок у відправленні правосуддя, оскільки сторони не можуть своєчасно визначити всіх необхідних учасників процесу. Це є особливо важливим тоді, коли швидкість реагування є критичною у справах про поширення недостовірної інформації в соцмережі. Отже, така процедура створює певний дисбаланс між захистом приватності власників веб-сайтів та ефективністю судового процесу, що може вимагати подальшого законодавчого врегулювання для досягнення оптимального балансу інтересів усіх сторін.

Водночас судова практика йде шляхом визнання власників веб-сайту та, у разі відсутності інформації про таку особу, реєстранта відповідного доменного імені належними відповідачами за досліджуваною категорією справ. Так, Верховний Суд наголосив, що відповідач вказуючи, що він є реєстрантом домену, а не власником веб-сайту, має вказати хто ж є власником відповідного веб-сайту доступ до якого здійснюється через адресу мережі Інтернет, яка складається із зареєстрованого ним домену, чи передавав він повністю або частково іншим особам право користування доменним іменем [19] або не надав належних і допустимих доказів того, що власник домену на час спірної публікації передав цей домен у власність або користування іншій особі, зокрема, на підставі відповідного договору, а також доказів того, що користування цим доменом здійснювалося без належної правової підстави іншою особою [20]. Аналогічної правової позиції дотримано і в інших Постановах ВС [15], та фактично наголошено на презумпції відповідальності власника веб-сайту чи реєстратора за поширення недостовірної інформації.

Багато медіа-ресурсів та публічних діячів використовують YouTube-канали для поширення інформації. При розміщенні спірного контенту виникає потреба встановити справжнього власника каналу. Фактичні дані власників відомі лише YouTube (Google LLC). Відповідач може заперечувати свою причетність до каналу, стверджуючи, що його міг створити будь-хто. Тому доказом належності каналу є гіперпосилання на YouTube-канал з ідентифікаторами власника, яке може розмістити лише сам власник [21].

Водночас, ми все частіше маємо справу з веб-сайтами, що не зареєстровані в Україні та відомості про його власника встановити майже неможливо, то, відповідно до правової позиції ВС України, суд вправі за заявою заінтересованої особи встановити факт неправдивості цієї інформації та спростувати її в порядку окремого провадження (ч. 4 ст. 277 ЦК України, п. 13 Постанови Пленуму [6]). Зазначене стосується і ситуацій, коли особа, яка поширила таку інформацію, невідома (наприклад, при надсиланні анонімних або псевдонімних листів чи звернень, смерті фізичної особи чи ліквідації юридичної особи, поширення інформації в мережі Інтернет особою, яку неможливо ідентифікувати, тощо) [22]. Коли заявник доведе недостовірність цієї інформації, суд лише підтвердить, що поширена інформація є недостовірною і спростує її. Проте, коли під час судового процесу стане відома особа, що поширила спірну інформацію суд має залишити заяву без розгляду і роз'яснити заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

Але заінтересована особа повинна надати суду докази того, що відомості про власника веб-сайту чи особу, яка поширила таку інформацію встановити неможливо (наприклад, довідку від Центр компетенції про відсутність відомостей про власника веб-сайту, реєстратора домену або

інформацію про те, що їх неможливо ідентифікувати). У протилежному випадку, суд відмовить у розгляді справи в порядку окремого провадження у зв'язку із неможливістю заходів щодо встановлення власника веб-сайту [23; 24] або ненаданням суду обгрунтованої заяви чому отримання цієї довідки не є можливим [13]. Для встановлення зазначених осіб та для посилення доказової бази, заінтересована особа може скористатись і експертним висновком [25] Центру компетенції, виданого за результатами проведеної фіксації і дослідження змісту веб-сторінки у мережі Інтернет. Також така особа повинна надати докази того, що самостійно зверталась до уповноваженої установи з запитом про визначення володільця такої інформації у разі, якщо не отримала відповіді на запити. І це, ще не все. Для підтвердження належних зусиль та обгрунтування необхідності судового втручання, заявник у разі безрезультатності своїх дій має подати клопотання про витребування доказів, супроводжуючи його доказами попередніх спроб отримання інформації.

Фактично, коли заінтересована особа збере всі докази, автор недостовірної інформації може легко її видалити чи спільнота в соціальній мережі вже й не пам'ятатиме таку інформацію, тому спростування цілком може виявитись марною справою. На нашу думку, варто не зволікати з часом, а одразу зафіксувати факт розповсюдження недостовірної інформації та засвідчити електронним підписом фотознімок чи скріншот екрану. Де має бути відображено назва веб-сторінки, дата та час поширення, а також відомості, які є недостовірною інформацією.

Зазначимо, ще одну проблему, деякі блогери та інші анонімні коментатори в мережі практично є неуразливими для судового переслідування, поки їх не буде ідентифіковано, і формат їхнього спілкування не буде визнано судом як публічне розповсюдження недостовірної інформації. Тому такі особи, які перебувають поза національною юрисдикцією, можуть без страху відповідальності називати конкретні імена осіб у спірних репортажах, поширювати будь-яку інформацію (негативну чи недостовірну). Зазначимо, що жодного наднаціонального нормативного акту з цього приводу не існує.

З урахуванням зазначеного, юридичним складом правопорушення, наявність якого є підставою для задоволення позову, є сукупність таких обставин [6]: а) поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; б) поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; в) поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; г) поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право [6]. На такій правовій позиції наголошується майже в кожній судовій справі, що потрапляє на розгляд до суду.

Особа для встановлення факту поширення недостовірної інформації щодо неї в соціальній мережі повинна довести наступні факти: 1) поширення інформації на веб-сторінці чи сайті відповідача в конкретному домені в конкретний час, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб, але у соціальній мережі; 2) поширення недостовірної інформації у соціальній мережі; 3) поширена недостовірна інформація у соціальній мережі відповідачем стосується саме позивача; 4) недостовірність цієї інформації, що була поширена у соціальній мережі; 5) порушення його немайнових прав внаслідок поширення такої інформації, тощо. Відповідач має довести лише факт, що поширені ним відомості відповідають дійсності. Це одна з найбільших проблем, адже професійно створена недостовірна (неправдива) інформація часто містить елементи, які схожі на правду або є правдивими, але викривленими для негативного сприйняття.

Зважаючи на судову практику [6], під поширенням інформації слід розуміти: опублікування її у пресі, передавання по радіо, телебаченню чи з використанням інших засобів масової інформації; поширення в мережі Інтернет чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі хоча б одній особі (п. 15 Постанови ВСУ № 1 від 27.02.2009). Звісно, що способи чи форми поширення недостовірної інформації з часом можуть змінюватись, але таке визначення в цілому враховує на сьогодні можливі способи поширення відомостей. Тому зазначений перелік способів і не є вичерпним. Натомість, недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені) (п. 15 Постанови ВСУ № 1 від 27.02.2009). Негативною слід вважати інформацію, в якій стверджується про порушення особою, зокрема, норм чинного законодавства, вчиненні будь-яких інших дій (наприклад, порушення принципів моралі, загально визначених правил співжиття, неетична поведінка в особистому, суспільному чи політичному житті тощо) і яка, на думку позивача, порушує його право на повагу до гідності, честі чи ділової репутації.

Зауважимо, що необхідно розділяти публічну сферу та приватну, адже кожна людина має право на свободу слова та особисту думку. На наш погляд, щоб переконалися в тому, що мало місце саме поширення, потрібно встановити, що Інтернет-сторінка має публічний характер, тобто вона є відкритою для кожного користувача і не має будь-яких обмежень на вхід. Таким чином, блоги (веб-сторінки), які є закритими і призначені для читання лише певному колу осіб, не можуть бути, на нашу думку, такими, на яких поширюється інформація, хоч би і недостовірною чи негативною. Отже, довести факт саме поширення відомостей буде замало. Потрібно надати докази того, що сторінка (блог) в соціальній мережі є публічною й орієнтована на перегляд необмеженого кола осіб. Тільки в такому разі, ми можемо притягнути до відповідальності власника веб-сторінки.

З урахуванням дотримання балансу між правом на свободу думки та слова, і правом кожного вимагати поваги до його гідності та честі, суду варто зважати на характер недостовірної інформації та встановити, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням (п. 19 Постанови Пленуму ВСУ) [6]. Тому, що згідно ч. 1 ст. 30 ЗУ «Про інформацію» ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень [5]. У ч. 2 вказано, що оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведеності їх правдивості. Слушним є точка зору про визначення суджень та фактичних тверджень, де судження – це те саме, що й думка, висловлення та являє собою розумовий акт, що має оціночний характер та виражає ставлення того, хто говорить, до змісту висловленої думки і напрямку, пов'язаними із такими психологічними станами, як віра, впевненість чи сумнів. Оцінити правдивість чи правильність судження будь-яким шляхом неможливо, а тому воно не входить до предмета судового доказування. Натомість, фактичне твердження – це логічна побудова та викладення певного факту чи групи фактів. Факт – це явище об'єктивної дійсності, конкретні життєві

обставини, які склалися у певному місці та часі за певних умов. Враховуючи те, що факт, сам по собі, є категорією об'єктивною, незалежною від думок та поглядів сторонніх осіб, то його відповідність дійсності може бути перевірена та встановлена судом [26].

Наявність фактів можна продемонструвати чи довести, а правдивість оціночних суджень майже ні. Вимогу довести достовірність оціночних суджень неможливо виконати, вона порушує свободу думки як таку, що є базовою частиною права, гарантованого ст. 10 Конвенції [3] (Lingens v. Austria № 9815/82 § 46 від 08.07.1986) [27]. Особа не зобов'язана доводити правдивість власних думок, ідей, поглядів чи критичних тверджень про третіх осіб. Це право на власну точку зору захищене ст. 10 Конвенції і поширюється на перебільшення, порівняння, сатиру та будь-яку оцінку дій особи. Вимога доводити такі судження порушувала б фундаментальне право на свободу вираження поглядів.

Важливо підкреслити, що оціночні судження, думки, переконання та критичні оцінки фактів не підлягають судовому захисту. Ці вираження суб'єктивної позиції відповідача не можна перевірити на достовірність чи спростувати, на відміну від фактичних тверджень (ст. 277 ЦК України). Будь-яке судження, що має оціночний характер, будь-яка критика та оцінка вчинків, вираження власних думок щодо якості виконуваних публічних функцій, отриманих результатів тощо, не є підставою для захисту права на повагу честі, гідності та ділової репутації та, відповідно, не є предметом судового захисту [28].

Проте, оціночне судження все таки має бути висловлено в певних межах, що не порушують закон та моральні засади суспільства. Іноді формулювання є таким, що здатне викликати образ, навіть обурення, тобто є надмірним, не має під собою фактичних підстав (Jerusalem v. Austria) [29]. Суд може визнати його надмірним у разі, якщо судження не ґрунтується на жодній фактичній підставі та покладено обов'язок відшкодувати моральну шкоду, (аб. 2 ч. 2 ст. 30 ЗУ «Про інформацію», п. 19 Постанови Пленуму ВСУ № 1 від 27.02.2009) [5; 6].

Виришуючи справи про захист честі, гідності та ділової репутації, може виникнути проблема суб'єктивного підходу до розмежування понять «відомості, що ганьблять і які применшують честь і гідність» та «оціночні судження, думки, переконання», перші з яких захищаються правом, а другі – лише тоді, коли в них містяться елементи образи. Суб'єктивна оцінка суддів може призводити до неоднозначної судової практики. До того ж ми розуміємо, що зазначені категорії є оціночними за природою, їм неможливо дати точне визначення. І тому кожен з нас буде сприймати їх по-різному. Однак, мають бути встановлені критерії, за якими та чи інша інформація може бути віднесена до недостовірної.

Висновки. Аналіз правових аспектів цивільної відповідальності за поширення недостовірної інформації в соціальних мережах вказує на необхідність дотримання балансу між правом на свободу думки та правом на захист гідності особи. Сучасні технології забезпечують швидке поширення інформації, що, з одного боку, реалізує свободу слова, а з іншого – створює ризики для прав людини, зокрема порушення честі та гідності. В умовах стрімкого розвитку цифрового простору важливо забезпечити правове регулювання, яке б захищало права фізичних осіб на достовірну інформацію, водночас не обмежуючи свободу вираження поглядів. З огляду на стрімкий розвиток Інтернету та соціальних мереж, необхідно вдосконалити законодавство для захисту прав громадян від недостовірної інформації та забезпечення безпечного інформаційного простору. Це включає активізацію судової практики та розробку нових нормативно-правових актів, які відповідають сучасним викликам цифрового середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.09.2024).
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Українська прес-група» проти України» від 29.03.2005. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO1052> (дата звернення: 16.09.2024).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 16.09.2024).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 16.09.2024).
5. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 16.09.2024).
6. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 №1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text (дата звернення: 16.09.2024).
7. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 № 3759-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12> (дата звернення: 16.09.2024).
8. Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні : Закон України від 16.11.1992 № 2782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12> (дата звернення: 16.09.2024).
9. Постанова Верховного Суду від 01.12.2021 у справі № 310/6999/19-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101584115> (дата звернення: 16.09.2024).
10. Постанова Верховного Суду від 14.12.2022 у справі № 454/2743/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107938372> (дата звернення: 16.09.2024).
11. Постанова Верховного Суду від 07.12.2021 у справі № 905/902/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102342551> (дата звернення: 16.09.2024).
12. Ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 07.02.2019 у справі № 369/1469/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79701294> (дата звернення: 16.09.2024).
13. Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 10.10.2018 у справі № 522/17690/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77095370> (дата звернення: 16.09.2024).
14. Постанова Верховного Суду від 05.06.2024 у справі № 742/853/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119579601> (дата звернення: 16.09.2024).
15. Постанова Верховного Суду від 26.02.2020 у справі № 742/3812/18-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88016263> (дата звернення: 16.09.2024).
16. Постанова Верховного Суду від 01.12.2021 у справі №742/287/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101634356> (дата звернення: 16.09.2024).
17. Постанова Верховного Суду від 27.11.2019 у справі № 667/266/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86207417> (дата звернення: 16.09.2024).
18. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2822-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855> (дата звернення: 16.09.2024).
19. Постанова Верховного Суду від 25.11.2020 у справі № 753/7999/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93373639> (дата звернення: 16.09.2024).
20. Постанова Верховного Суду від 09.04.2020 у справі № 742/3715/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88739566> (дата звернення: 16.09.2024).
21. Рішення Господарського суду м. Києва від 11.12.2018 у справі № 910/6647/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78926333> (дата звернення: 16.09.2024).
22. Постанова Верховного Суду від 11.12.2023 у справі № 504/4099/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115750120> (дата звернення: 16.09.2024).
23. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 29.05.2024 у справі № 755/3303/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119354314> (дата звернення: 16.09.2024).
24. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 06.05.2024 у справі № 756/55153/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119157044> (дата звернення: 16.09.2024).
25. Постанова Верховного Суду від 27.01.2021 у справі № 753/13197/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95042314> (дата звернення: 16.09.2024).
26. Лупспеник Д. Захист гідності, честі та ділової репутації у контексті дифамаційного спору: практика Верховного суду. Верховний суд : веб-сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/PREZ_Luspenyk_21_10_2021.pdf (дата звернення: 16.09.2024).
27. *Lingens v. Austria* : Judgment of European Court of Human Rights, 8 July 1986, № 9815/82. URL: <https://www.quimbee.com/cases/lingens-v-austria> (date of access: 16.09.2024).
28. Постанова Верховного Суду від 20.05.2019 у справі № 591/7099/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82119183> (дата звернення: 16.09.2024).
29. *Jerusalem v. Austria* : Judgment of European Court of Human Rights, 27 February 2001, № 26958/95. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59220%22%5D%7D> (date of access: 16.09.2024).